

ATATÜRK VE ŞEFİK HÜSNÜ DEYMER

2 Temmuz 2022

Yıldırım Koç

Atatürk ve Şefik Hüsnü Deymer, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde farklı yollardan yürüyen, nihai amaçları bir olsa da izledikleri farklı yollar nedeniyle birbirine ters düşen iki büyük devrimci.

Mustafa Kemal Paşa, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya giden yolun, bağımsız ve demokratik bir Türkiye'den geçtiğine inanıyordu ve tavizsiz bir bağımsızlık düşkünüydü. "Bağımsızlık benim karakterimdir," dediğinde boşa konuşmamıştır. Bu nedenle de, tüm yaşamı boyunca, insanın kulluktan kurtulması, bir ulusun özgürleşmesi ve çağdaş ve bağımsız bir devletin ve milletin yaratılması için olağanüstü bir çaba gösterdi. 1881 yılında Selanik'te başlayan yaşamı, mücadele dolu yılların ardından, 10 Kasım 1938 tarihinde İstanbul'da sona erdi. Bu kısa yaşamı boyunca, hem askerlikte, hem de çağdaş bir devlet ve millet yaratmadaki dehasını kanıtladı. Yaşamın her alanında bağımsızlıkçıydı, devrimciydi, halkçıydı, devletçiydi; kanımca da Türkiye'ye özgü bir sosyalizmin inşası için önemli adımlar attı. Bugün Türkiye'de tüm gerici saldırılara rağmen hâlâ varlığımızı sürdürebiliyor ve bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için çaba gösterebiliyorsak, bunu Atatürk'e borçlu olduğumuzu her geçen gün daha iyi anlıyoruz.

Şefik Hüsnü Deymer de tüm yaşamını sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için adadı. Ancak izlediği yol, dünyanın ilk sosyalist devleti olan Sovyetler Birliği'nin ve onun önderi Lenin'in ve ardından Stalin'in izlediği politikalara bağımlıydı. Komünist Enternasyonal (Komintern) ve ardından Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin önderliğini kabul etti ve oradan gelen talimatlar doğrultusunda dünya komünist hareketine katkılarda bulunmaya çalıştı. Türkiye'deki özverili mücadelesi de bu daha büyük amacın bir parçasıydı. O da Selanik'liydi. Mustafa Kemal Paşa'dan 6 yıl sonra, 1887 yılında doğmuş, Fransa'da tıp eğitimi alıp doktor olduktan sonra, rahat bir yaşam sürdürmek yerine, inandığı dava uğruna 10 yılı aşkın bir süreyi cezaevlerinde, 13,5 yılını siyasi sürgünde, eşinden ve kızından ayrı, büyük sıkıntılar içinde geçirmişti. 7 Nisan 1959 tarihinde Manisa'da, sürgünde yaşama gözlerini yumduğunda arkasında büyük mücadelelerin mirasını bıraktı.

Atatürk olağanüstü zeki bir insandı. Zamanlama ve strateji dehasıydı. Halkımızı çok iyi tanıyordu. Somut şartların somut tahlilini yapmada olağanüstü başarılıydı. Hiçbir zaman hayalci olmadı; daima son derece gerçekçiydi. Arkasında Anafartalar kahramanlığı ve Kurtuluş Savaşı gaziliği gibi çok büyük iki askeri başarı vardı. Dünyada ve Türkiye'deki gelişmeleri çok yakından izliyordu. Çok etkili çalışan bir istihbarat ağına sahipti.

Şefik Hüsnü Deymer'in ise bu açılardan büyük eksikliklerinin olduğu açıktır.

Atatürk başarılı oldu. Şefik Hüsnü ise amaçlarına ulaşamadı.

Nihai olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünyayı amaçlayan bu iki insan, bu amaç doğrultusunda izledikleri farklı yollar nedeniyle birbirinden çok ayrı düştü. Şefik Hüsnü Deymer, yazdıklarında ve izlediği politikalarda Atatürk'ü sert biçimde eleştirdi. Atatürk de, Şefik Hüsnü'nün çalışmalarını engellemek için çeşitli yollara başvurdu. Tarihte geriye dönüp "keşke" demek hiç doğru değildir; ancak keşke bu iki değerli insan, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde aynı yolu seçmiş olsalardı.

Nitekim Şefik Hüsnü, hayatının son yıllarında, Mihri Belli'ye bu konuda şu özeleştiriyi yapmıştı:

"Şefik Hüsnü'nün Anadolu'ya geçip devrimci eylemini orada yürütmesi, en doğru davranış değil miydi? (:..) Bu satırların yazarı bu soruyu Şefik Hüsnü'ye sormuştur. Cevabı özet olarak şu oldu: 'Proletaryanın yoğun olarak bulunduğu tek merkez İstanbul'du. Biz, nerede proletarya, orada biz, diye düşündük. Önümüzde Sovyet devrimi örneği vardı. Rusya'da devrim şehirlerde başlamıştı, köylere sonra yayılmıştı. Ve Rus Devriminde tek temel güç işçi sınıfıydı. Bu düşüncelerle İstanbul'da kaldık. Biz, o zamanlar, böyle düşünüyorduk. Ama ben kendi hesabıma şimdi başka türlü düşünüyorum. Ankara'ya gitmemiz doğru bir davranış olacaktı. Mustafa Kemal ile, hiç değilse ilk yıllarda, daha geniş bir güçbirliği sağlanabilirdi. Üstelik kendisiyle hemşehriydik. Birçok müşterek dostlarımız vardı. Bizde

bu gibi kişisel bağlar, kısa vadede de olsa, etkili olabilir.' " (Adem Kalfa (Mihri Belli), **Türk Solu, Dünü Bugünü**, Författares Bokmaskin, Stokholm, 1986, s.89)

1950'li yıllarda geçmişe bakıp bu şekilde düşünen Şefik Hüsnü, 1920'li ve 1930'lu yıllarda, Komintern çizgisinde ve Komintern talimatları doğrultusunda mücadele ederken, Atatürk'e yönelik çok sert eleştirilerde bulunmuştu. Özellikle komünist hareketi çok yakından izleyen Atatürk de, Şefik Hüsnü ve TKP'ye karşı sert bir politika izledi.

Bu ve daha sonraki birkaç yazı, Şefik Hüsnü Deymer'in ve yöneticisi bulunduğu Türkiye Komünist Partisi'nin Atatürk karşıtı politika ve açıklamalarını özetlemeyi amaçlamaktadır.

Şefik Hüsnü, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne yazdığı 4 Ekim 1922 tarihli raporunda illegal örgütlenmelerinin sürecini şöyle anlatıyordu: "Bizi milliyetçilerden ayıran uçurumun üzerinde daha dün durmak zorundayken, onların muzaffer oldukları bugün bu uçurum daha da büyümüştür. Ve İtilaf devletleriyle bir barış anlaşması imzalar imzalamaz, İKG'ye (İstanbul Komünist Grubu, YK) bunların politikasına karşı var gücüyle mücadele etmek görevi düşecektir. Bu görevi yerine getirmek için, illegal teşkilatımızı muhafaza etmek ve gerektiği gibi yetkinleştirmek aşikar bir gerekliliktir." (Erden Akbulut-Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne, 1919-1926, 1. Cilt, 1919-1923**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012, s.215)

Şefik Hüsnü'nün 22 Ocak 1923 tarihinde Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumuna gönderdiği yazıda şu görüşler yer alıyordu: "Kendini kadir-i mutlak sanan ve yetkilerinin sınırsız olduğunu hayal eden milliyetçi hükûmet, başlangıçtaki kararsızlıklarının ardından, açıkça kaba ve diktatörce bir baskıya girişti. Artık tutuklama ve yargılama söz konusu değil. Sanık sözde halkın adaletine teslim ediliyor, yani işaret edilen kişi galeyana getirilmiş bir grup serseri ortasına atılıyor ve linç ediliyor. (...) Ali Kemal, İzmit'te linç edildi. Öte yandan, kötü ünlü Hilmi'nin de İstanbul'un göbeğinde öldürülmüş olduğuna işaret edilebilir. İngiltere'nin gözde ajanları olan bu iki şahsın kaybına elbette üzülmeye değmez. Özellikle, İstanbul proletaryası açısından bir felaket olan Hilmi'nin ortadan kaybolması, bir tür temizliktir." (Akbulut-Tunçay,2012;283)

Türkiye Komünistleri imzasıyla 1 Mayıs 1923 günü TKP'nin dağıttığı bildiri de şu ifadeler yer alıyordu: "Zengin sermayedarlara ve onların mümessili oldukları hükûmetin kulağına bağıracağız. (...) (7) Bütün dünya işçi sınıfının ve emperyalist devletlerin boyunduruğu altında inleyen şarkın mazlum ve esir milletlerinin yegane müdafaacısı olan Sovyet Rusyası ile hakiki ve devamlı iktisadi ve siyasi ittifak akdi; (8) İşçilerin çıkarını ve menfaatlerini müdafaa ettikleri için bugün halk hükûmeti (!) zindanlarında çürüyen Komünist arkadaşlarımızın derhal tahliyesi ve Komünist Fırkasının resmen tanınması, (...) Gaddarlık ve zulüm cihetiyle Avrupa burjuvalarından geri kalmayan ve birçok hususlarda onlara taş çıkartan Türkiye'nin haris ve zalim derebeyleri, ağaları, beyleri ve paşaları, zengin sermayedarları ve onların mümessili olan hükûmet, işçi kuvveti, işçi ittifadı, işçi tesanüdü, işçi kardeşliği, işçi azmi karşısında boyunlarını eğmeye, zulüm ve tegallüplerine nihayet vermeye, işçi hukukunu tanımaya mecbur kalsınlar." Metnin sonunda da şu ifade yer alıyordu: "Kahrolsun işçi ve çiftçi sınıfını ezen, komünist rehberlerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisi!" (Akbulut-Tunçay,2012;255)

Şefik Hüsnü'nün Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne ilettiği 15 Kasım 1923 tarihli raporunda da şu değerlendirme yer alıyordu: "Tartışma tüketilmeden, beklenmedik bir anda cumhuriyet ilan edildi. Mustafa Kemal kendisini devlet başkanı seçti. (...) Millet iradesine karşı uygulanmış bu şiddet, kamuoyunda son derece olumsuz bir etki yarattı. Cumhuriyeti alkışlamakla birlikte, bir ahbap-çavuş grubu, Kemal lehine bir diktatörlük rejimi kurma niyetlerini anında açığa vurdu. Böylesi bir ihtimale karşı tüm devrimcileri uyardık ve onları, milli egemenliğe karşı böylesi bir tehdidi önlemek için güçlerini birleştirmeye çağırdık. (...) şimdi saltanat yanlısı hareketlenmeye karşı koymak için, halifenin istifa edeceği yönünde söylentiler yayılıyor ve hükûmet yanlısı basın halifelğe dayalı saltanata karşı karalama kampanyası yürütüyor. En geri bilinç düzeyindekiler bile, milliyetçilerin hedefinin, halifelğin boşalması durumunda, tüm Müslümanların en yüksek önderi olarak Mustafa Kemal'i seçtirmeninki olduğunu farkına varıyor. Bu tepkilerin en felaketi olur, zira böylece, geçmişte olduğu gibi, dünyevi iktidar ile uhrevi iktidar tek bir kişide toplanmış olacak. Böylece bir başka yoldan eski feodal rejime dönmüş oluruz. Bu kadar çaba ve bu kadar fedakarlık, bir hanedanı devirip, yerine bir başkasını geçirmek için harcanmış olur. Dolayısıyla, şu an için, halifenin,

ruhani lider olarak görevlerini yerine getirebilmesi için tedirgin edilmemesini istiyoruz. Ankara hükümetinin bu işlere karışmasından ne Türkiye'nin, ne de Müslüman dünyasının bir çıkarı olur.” (Akbulut-Tunçay,2012;330)

Şefik Hüsnü, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na gönderdiği 15 Kasım 1923 tarihli raporda ise, Kemalist yönetimin duyarlılığını şöyle ifade ediyordu: “Son olarak da teşkilatımızın Enternasyonal ile ilişkileri hakkında iki söz etmemiz gerekiyor. Buradaki siyasi çevreler bakımından kesinlikle kabul edilemez olan şey, yurtdışında bulunan bir kurumdan iç işleriyle ilgili direktifler alınmasıdır. Bu noktada, geçerli herhangi bir neden olmasa da, insanlar çok alıngan ve tahammülsüz: Bize komünist olmakla ilgili bir suçlama getirmiyorlar, ancak Komünist Enternasyonal'den tavsiye almamızı affetmiyorlar. Ve Rusya'dan gelen her şey -eşya ve kişi- acımasız bir aramaya tabi tutuluyor. Nitekim idarenin tedirginliğini gidermek için, Komünist Enternasyonal ile ilişkilerimizi asgariye indirmemiz gerekiyor. Size sadece önemli vesilelerle yazmayı düşünüyoruz. Sizden de bize sadece yaşamsal önemde sorunlarla ilgili bir takım direktifler göndermenizi ve bunun dışında Enternasyonal'in Türk seksiyonunun yöneticilerine duyduğunuz güvene dayanmanızı öneriyoruz.” (Akbulut-Tunçay,2012;333)

Ancak Şefik Hüsnü'nün bu son derece önemli tespiti doğrultusunda hareket edilmedi. Komintern'den talimatlar geldi. Komintern üyelerinin bu talimatlara uyma zorunluluğu vardı. Şefik Hüsnü ve arkadaşları da bu talimatlara uydu. Bu talimatlara uyunca da, Şefik Hüsnü'nün Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra yazdığı raporda dikkat çektiği sorunlar yaşanmaya başlandı.